

Paár Ádám

Liberális földrajz

A 2013-as német választások legnagyobb vesztese kétségtelenül a Szabad Demokrata Párt (**Freie Demokratische Partei, FDP**), amelyik soha nem látott mélységbe zuhant. A párt még a mindeddig legrosszabb 1969-es választási eredményét (a szavazatok 5,8%-a) is alulmúlta, hiszen a liberális párt 5% alatt maradt, és ezzel kizuhant a Bundestagból.

Az FDP 1990 óta tartó története két nagy szakaszra osztható. Az első a kilencvenes évek, amikor a párt hullámvölgyben hanyódott: 1990-ben a voksok 11%-át szerezte meg, 1994-ben 6,9%-ot, majd 1998-ban 6,2%-ot. A 2002-es választás fordulóponthoz vezetett: a hanyatlás megállt, és a párt lendületesen növekedett. 2009-ben már 14,6%-ot szerzett, és stabil középpártként koalíciós partnert jelentett a CDU/CSU számára. Hogy ebben az időben milyen népszerű volt az FDP, azt mutatja, hogy egy 2009-es felmérés szerint a volt NDK területén a biztos pártválasztók 11%-a vallotta magát az FDP szavazójának.

A liberálisok rohamtempóban dolgozták le kezdeti támogatottságukat, és rossz kommunikációs eszközökkel (pl. Westerwelle [kiszólása a Harz-IV-segélyből részesülőkre](#)), botrányokkal a szociálisan érzéketlen, arrogáns, felelőtlen kormányzó párt képét közvetítették. A párt túlságosan elkötelezte magát a neoliberális program (dereguláció, privatizáció, adócsökkentés, az államadósság csökkentése, a kiadások visszavágása, a bürokrácia leépítése) mellett, amelyet az „*olyan nagy kormányzatot, amennyi szükséges, olyan kicsi kormányt, amennyi lehetséges*” szlogenje fejezett ki.

Mi magyarázhatja a kudarcot? Végző soron kiderült, hogy a 2009-es választási siker mögött leginkább a nagypártokkal (a kereszténydemokrata CDU és a szociáldemokrata SPD) szembeni protest hangulat állt, ezt sikerült az FDP-nek becsatornáznia egy bátor program és egy fiatalos, lendületes vezető (Westerwelle) révén. Sokak számára az FDP ugyanolyan protest választásnak tűnt, mint a baloldali rendszerkritikus, sokak által tévesen kommunistának tartott, valójában ortodox szociáldemokrata programot képviselő Balpárt (Linke).

Ám más dolog a választás, és más a kormányzás. 2009-ben az FDP és a Linke, vagyis a pártrendszer két, gazdasági kérdésekben egymástól legtávolabb álló, és a német szavazók többsége által legelutasítottabb pártja egyszerre emelkedett fel – és 2013-ban egyszerre estek vissza, függetlenül programjuk különbözőségétől.

Vajon levonható-e a német választás eredményéből, az FDP kudarcából, hogy a liberális pártoknak vége van? Ennek járunk utána elemzésünkben. Megvizsgáljuk a liberális pártokat három szempont mentén: Európában melyik földrajzi régióban erősek, melyikben gyengék a liberális pártok, jelenleg mely országokban vannak kormányon, és a klasszikus jobb- és baloldali nagypártok (kereszténydemokraták, szociáldemokraták) közül melyekkel kormányoznak együtt.

Nem vizsgáljuk meg, hogy a liberális pártok egyenként milyen szakpolitikai napirendet képviselnek. A liberális pártot azokat tekintjük, amelyek 1. magukat a liberális mezőben helyezik el, 2. amelyek tagjai az Európai Parlament liberális pártcsaládjának, 3. amelyeket a politikatudományi, párttörténeti szakirodalom liberálisnak tekint.

Nem tekintjük tehát ab ovo liberálisnak azokat a pártokat, amelyek neoliberális gazdaságpolitikát követnek (mivel ettől lehetnek konzervatívok, vagy éppen szociáldemokraták is). Vizsgálódásunkat kizárólag az európai kontinensre terjesztjük ki (Oroszország és Törökország nélkül). Bár igyekszünk a kontinens egészéről általános következtetéseket levonni, és a legfontosabb adatokat (liberális pártok neve, parlamenti szereplés, kormányzásban való részvétel) táblázatban foglaljuk össze, mégis elsősorban azzal a régióval foglalkozunk, amelyik a liberális pártok szülőföldjének és – legalábbis a 20. században – sikerterepének tekinthető: Nyugat- és Észak-Európával.

Liberálisabb Észak?

Válságban vannak a liberális pártok (szándékosan nem a liberalizmusról írunk, liberális elveket ugyanis más pártok keretében is lehet képviselni)? Látszólag igen. Az Európai Unió legnagyobb, legjelentősebb országai közül valóban csak Nagy-Britannia tekinthető olyannak, amelyben a liberális párt jelenleg kormányzó erő. Egyetlen ország sincsen, amelyikben a liberális párt egyedül kormányozna. Tehát a liberális pártok apálya következett be? Ez már sommás megállapítás volna. 2013-ban Norvégiában és Németországban megbukott a liberális pártot is magában foglaló kormánykoalíció – *de ehhez az kellett, hogy előbb hatalomra kerüljön.*

Egyébként sem lehet a liberális pártokról beszélni anélkül, hogy előtte ne tisztáznánk: Európa melyik régiójáról, mely országok csoportjáról beszélünk. Európa nem posztoszocialista részében, vagyis a Lajttól nyugatra a liberális pártok súlyát, beágyazottságát illetően élesen elválik egymástól az „északi” („germán”) és a „déli”, „mediterrán” vagy „latin” régió. A „mediterrán” régióban (és e tekintetben Franciaország is „mediterrán” országnak tekinthető) hagyományosan nem találunk erős, befolyásos liberális középpártokat, mert vagy a történelmi okok, vagy a társadalom hagyományos konfliktusszerkezete, amelyik a pártosodást előidéz, vagy mindkettő nem teszi lehetővé az életképes liberális erő megszerveződését.

A francia, olasz, spanyol, portugál, görög és ciprusi fragmentált pártrendszereket olyan éles ellentétek szabdalják történelmi-világnézeti, kulturális, regionális és – Ciprus esetében – nemzeti törésvonalak mentén, amelyek nem kedveznek a konszolidációra, gazdasági biztonságra való törekvésnek, amelyik alapfeltétele a liberális párt társadalmi beágyazottságának. Hangsúlyozzuk: nem arról van szó, hogy ezekben az országokban ne lennének liberálisok, vagy liberális elvek ne jelennének meg a nagy pártok programjában – ezek abszurd állítások. De a magát liberálisként definiáló párt gyenge, nem képes középpárttá növekedni.

Ugyanakkor még ezekben az országokban is a liberális pártok, bármily kicsinyek, rendelkeznek egy, a liberális párt jellegéből fakadó sajátossággal: a sokféle törésvonal által megosztott társadalomban ezek a pártok afféle „gyűjtőhelyei” mindazoknak, akik nem tudják, vagy nem akarják pozícionálni magukat a hagyományos törésvonalak mentén. A liberális pártok tehát a konfliktusok enyhítésében is szerepet játszhatnak, és talán e funkciójuk fontosabb is, mint az, hogy a parlamentbe vagy a kormányra kerüljenek.

A „kelta” Írország egyfajta átmenetet képez az „északi” és a „mediterrán” régió között. A liberális párt Haladó Demokraták (néven négyszer kormányzott együtt a jobbközép, konzervatív Fianna Fail párttal. Jó úton haladt, hogy megtörje a hagyományosan háromszereplős (két jobbközép, konzervatív és egy balközép, szociáldemokrata irányultságú párt dominanciáján alapuló) ír pártrendszert, azonban 2008-ban a párt beszüntette tevékenységét.

Lássuk a „germán” régiót! Számos országban nemhogy nagy múltú liberális pártok működnek, amelyek a mérleg serpenyőjeként szolgálnak, de egyes országokban a liberális erő „megkettőződése” figyelhető meg (Hollandia, Dánia, Svédország, Norvégia).

Németországban, Skandináviában és Hollandiában tekintélyes múltú liberális pártokat találunk. A két előbbi régióban – szemben a liberális pártokról élő magyarországi közhiedelemmel – a liberális párt széles agrárbázisra támaszkodott: a paraszti népesség egy része ezeket a politikai pártokat támogatta, persze nem liberalizmusuk, hanem egyéb okok (pl. Németországban a porosz hegemonia elleni opposíció, Skandináviában az agrárérdekek védelme) miatt.

Svédországban a jobbközép, konzervatív Mérsékelt Párt által vezetett négytagú koalíciós kormányban két liberális párt vesz részt: a Centrumpárt (*Centerpartiet, C*) és a Néppárt-Liberális Párt (*Folkpartiet, FP*). Hollandiában Mark Rutte vezetésével a Szabadság és Demokrácia Néppártja (*Volkspartij voor Vrijheid en Democratie, VVD*) 2006 óta kormányozza az országot, változatos koalíciós partnerekkel (Kereszténydemokrata Tömörülés, Munkáspárt). Németországban, mint írtuk, most szorult ki az FDP a kormányból, sőt a Bundestagból.

Sajátos helyzetben van Ausztria: bár szigorúan földrajzi szempontból az ország az „északi” régióhoz tartozik, ámde a két nagy világnézeti oszlop: a kereszténydemokrácia és a szociáldemokrácia a 20. század nagy részében lefedte a társadalom jelentős részét, a harmadik pillért pedig a „német nemzeti” tábor jelentette. A „német nemzeti” tábor fogta át azokat, akik egyik nagy pillérrel sem tudtak, vagy akartak azonosulni: tehát a protestánsok, az antiklerikális, de nem baloldali érzelmű egyének tartoztak ide, vagyis azok, akiket sem a katolicizmus, sem a szocialista eszme nem tudott megérinteni.

Mindmáig kényes kérdés a volt nácik szerepe a „német nemzeti” táborban (nem mellékes, hogy – ellentétben a magyarországi közhiedelemmel – a volt nácik nemcsak a jobboldali pártokba léptek be, ahogyan arra a német liberális Hans-Dietrich Genscher vagy a szociáldemokrata Karl Schiller, Ausztriában pedig a szociáldemokrata-liberális koalíciós Kreisky-kormány négy egykori náci tagja nyújtott

példát. Persze meggyőződésüket ekkorra levetették, de így is kínos volt ez, pár évtizeddel a háború után).

Ebből a politikai szubkultúrából nőtt ki az Osztrák Szabadságpárt (*Freiheitliche Partei Österreich, FPÖ*), amelyik a hatvanas években fordult a liberalizmus irányába. Az 1980-as években Jörg Haider vezetése alatt az FPÖ radikálisan jobbra tért, amellyel ugyan növelte támogatottságát, de ez a fordulat a liberálisok kiválásához vezetett. 1986-ban a szakadárok létrehozták a Liberális Fórumot (*Liberales Forum, LF*). Az osztrák liberális párt nem volt sikeres, 2008-ban nem került be a *Nationalratba*.

Koalíciókban

A liberális pártokkal kapcsolatban az a meggyőződés él, hogy azok kiegyensúlyozó szerepet töltenek be a két nagy pólus, a jobbközép és a balközép között. Az utóbbi három évtizedben a liberálisok nagyobb hajlandóságot mutattak a konzervatív, jobbközép pártokkal való koalíciókötésre (persze, figyelembe véve a választási

konstelláció mellett saját országuk történelmi hagyományait). Az ír Haladó Demokraták négy ízben a konzervatív Fianna Fail-lel kormányoztak együtt. Nagy-Britanniában, ellentétben Írországgal, nem divat a koalíciós kormányzás, ám a 2010-ben megalakult Cameron-kormányban a Liberális Demokraták is részt vesznek.

2010-ben a holland liberális Szabadság és Demokrácia Néppártja a Kereszténydemokrata Tömörüléssel alkotott koalíciót (pikáns szint kölcsönzött kettejük kormányzásának, hogy Geert Wilders bevándorlás- és muszlimellenes pártja kívülről támogatta ezt a kormányt). Igaz, 2012-ben a Szabadság és Demokrácia Néppártja már a Munkáspártra cserélte le a konzervatív partnerét.

Svédországban 1976-1982 között a Mérsékelt Párt két liberális partnerrel, a Centrumpárttal és a Néppárttal alkotott koalíciót, majd ezt megismételték 1991-1994 és 2006-2010 között. Jelenleg is ez a hármas kormányozza az országot, kiegészülve a Kereszténydemokrata Párttal.

Dánia jelenlegi kormánya éppen ellenkező utat követ: 2011 óta egy balközép-liberális kormány irányítja az országot. Azonban ehhez figyelembe kell venni, hogy Dániában két hagyományos liberális párt létezik, amelyek – hogy a magyar szemlélő számára ne legyen olyan egyszerű az élet – a Bal (*Venstre, V*) és a Radikális Bal (*Det radikale Venstre, RV*) nevet viselik, és mindkettő nyitott a jobbközép és balközép erők irányába, noha a Radikális Venstre klasszikusan inkább a baloldali pártok szövetségese. A 2011-ben megalakult kormányt a Dánia Szociáldemokrata Pártja, a Szocialista Néppárt és a Radikális Venstre alkotja. Norvégiában azonban a nemrég megbukott balközép koalíciónak tagja volt a liberális Centrumpárt is.

A fentiekből is látható, hogy nem igaz a magyarországi leegyszerűsítés, amely szerint a liberális és baloldali erők között értékazonosság áll fenn (ezt a mítoszt a hazai közbeszéd a rettenetes hangzású „balliberális” jelzőben foglalta össze). Európa nyugati és északi részén a liberális középpártok pragmatikusan minden irányba nyitottak, és látható, hogy sokszor éppen a jobbközép pártokkal alakultak ki évtizedes szövetségek.

Százalékos arányok

Az alábbi táblázatban összegyűjtöttük az európai kontinens országait, valamint azok liberális pártjait (Oroszország és Törökország kivételével). Liberális pártnak azokat

tekintettük, amelyek 1. magukat liberálisnak definiálják, 2. amelyeket más liberális pártok vagy liberális nemzetközi szervezetek annak tekintenek, és ez nemzetközi fórumok tagságában is kifejezésre jut, 3. amelyeket a politológiai szakirodalom liberálisnak tekint. Némileg önkényesen nem soroltuk ide, így nem is szerepeltetjük a táblázatban a liberális gazdaságpolitikát valló konzervatív pártokat, ha azoknál a liberalizmus képviselője a gazdaságra szorítkozik. Úgyszintén nem foglalkozunk a libertariánus mozgalmakkal. Nem tekintjük liberális pártoknak sem a zöld pártokat, sem a kalózpártokat, ezek ugyanis meglátásunk szerint önálló pártcsaládok.

A felsorolt pártok sokfélék: vannak közöttük nagy és kicsi pártok, városi és vidéki, agrár-bázissal rendelkezők, nagy múlttal bíró történelmi pártok és újonnan alakultak, többségi társadalmiak vagy kisebbségi, regionális, etnikai arculattal rendelkezők, sokszor kormányzók és örök ellenzékiiségre „íteltettek” is:

Ország	Liberális párt	Országos szintű törvényhozásnak tagja-e?	Kormányon van-e?	Kikkel kormányoz együtt?	Megjegyzés
Albánia	Liberális Demokrata Szövetség	nem	nem		
Andorra	Andorrai Liberálisok , korábban: Andorra Liberális Pártja (ma az Andorrai Demokraták keretében politizálnak)	igen	igen	Andorrai Demokraták (az Andorra Liberális Pártja és az Új Centrum egyesülése)	
Ausztria	Team Stronach, Neos , (korábban: Liberális Fórum)	igen	nem		

Belarusz	Liberális Demokrata Párt, Belarusz Liberális Párt a Szabadságért és Fejlődésért	nem	nem		
Belgium	Nytott Flamand Liberálisok és Demokraták, Libertariánus, Direkt, Demokrata, Reformista Mozgalom	igen (a Képviselőházban)	igen (Nytott Flamand Liberálisok és Demokraták Listája)		
Bosznia-Hercegovina	Liberális Demokrata Párt	igen	nem		
Bulgária	Mozgalom a Jogokért és a Szabadságért	igen	igen	Bolgár Szocialista Párt, függetlenek	
Ciprus	Egyesült Demokraták	nem	nem		
Csehország	Liberális Demokraták	igen (a Képviselőházban)	nem		
Dánia	Venstre, Radikális Venstre (Dán Szociálliberális Párt, Liberális Szövetség)	igen	A Radikális Venstre igen	Szociáldemokrata Párt, Szocialista Néppárt	
Észtország	Észt Reformpárt	igen	igen	Haza Szövetsége/Pro Patria Szövetség	
Finnország	Centrumpárt, Liberális Néppárt, Svéd Néppárt	igen	igen (Svéd Néppárt)	Nemzeti Koalíció, Szociáldemokrata Párt, Zöld Liga, Finn Kereszténydemokraták	

Franciaország	Liberális Demokrata Párt , Demokratikus Mozgalom , Baloldali Radikálisok , Új Centrum	igen (Demokratikus Mozgalom, Baloldali Radikálisok, Új Centrum)	igen (Baloldali Radikálisok)	Francia Szocialista Párt	
Görögország	Liberális Párt	nem	nem		
Hollandia	Szabadság és Demokrácia Néppártja , D66	igen	igen (Szabadság és Demokrácia Néppártja)	Munkáspárt	
Horvátország	Horvát Néppárt-Liberális Demokraták , Horvát Szociálliberális Párt	igen	nem		
Ír Köztársaság	nincs (korábban: Haladó Demokraták)	nem	nem		
Izland	Progresszív Párt , Hajnal (Igazságosság, Méltányosság és Demokrácia Szervezete) , Liberális Párt (egyesült a Hajnallal)	igen (Progresszív Párt), nem (Hajnal)	igen	Függetlenségi Párt	
Lengyelország	Demokrata Párt	nem	nem		
Lettország	Egység	igen	igen		

Litvánia	Liberális Mozgalom	igen	nem		
Luxemburg	Demokrata Párt	igen	nem		
Macedónia	Liberális Demokrata Párt, Macedónia Liberális Pártja	nem	nem		
Magyarország	Liberálisok, Szabad Emberek Magyarorszáért , (korábban: SZDSZ)	nem	nem		
Málta	Máltai Liberális Demokrata Szövetség	nem	nem		
Moldova	Moldova Liberális Demokrata Pártja , Liberális Párt	igen	igen (Moldova Liberális Demokrata Pártja, Liberális Párt)	Demokrata Párt (szociáldemokraták)	
Montenegro	Montenegro Liberális Pártja	igen	nem		
Nagy-Britannia és Észak-Írország	Liberális Demokraták	igen	igen	Konzervatív Párt	
Németország	Szabad Demokrata Párt	nem	nem		

Norvégia	Liberális Párt (Venstre) , Centrumpárt	igen	igen (Centrumpárt), nem (Venstre)	Norvég Munkáspárt, Szocialista Baloldali Párt	A 2013. szeptember 9-i választás után jobbközép kormányváltás várható
Olaszország	Itáliai Radikálisok , Olasz Liberális Párt	nem	nem		
Portugália	Szociáldemokrata Párt , Liberális Demokrata Párt	igen	igen (Szociáldemokrata Párt)	Néppárt	
Románia	Nemzeti Liberális Párt , Demokratikus Liberális Párt (korábban: Liberális Demokrata Párt)	igen	igen (Nemzeti Liberális Párt)	Szociáldemokrata Párt, Unió a Haladó Romániáért	
San Marino	nincs (korábban: Arengo és Szabadság)	nem	nem		
Spanyolország	Egység, Haladás és Demokrácia , Konvergencia és Unió	igen (a Konvergencia és Unió a Képviselőházban és a Szenátusban is, az Egység, Haladás és Demokrácia a Képviselőházban)	nem		
Svájc	FDP. A Liberálisok , Zöld Liberális Párt	igen	igen		
Svédország	Centrumpárt , Liberális Néppárt	igen	igen	Mérsékelt Párt	

Szerbia	Liberális Demokrata Párt (Szerbia 2005)	igen	nem		
Szlovákia	Szabadság és Szolidaritás	igen	nem		
Szlovénia	Civil Lista, Zares-Szociálliberálisok , Szlovénia Liberális Demokráciája	igen (Civil Lista), nem (Zares, Szlovénia Liberális Demokráciája)	nem		
Ukrajna	Ukrajna Európai Pártja, Ukrajnai Demokrata Szövetség a Reformért	igen (Ukrajnai Demokrata Szövetség)	nem		

Majdnem minden vizsgált országban működik legalább egy liberális párt, jelenleg csak San Mario kivétel. Az országok több mint felében (51%) egynél több liberális párt található. Az országok 71%-ában a liberális párt (vagy, ahol több van belőlük, azok közül legalább egy) a parlament szereplője. Lássuk be, nehéz a liberális pártok hanyatlásáról beszélni, ha az európai országok több mint kétharmadában a parlamentben van legalább egy liberális párt! 14 országban, vagyis az országok harmadában kormányon vannak (Norvégiában ugyan a liberális párt kibukott a hatalomból a 2013-as választáson).

Ami a koalíciós társak profilját illeti, itt is feltűnő változatossággal szembesülhetünk. Hat ország kormánya tekinthető egyértelműen jobbközép-liberálisnak (Andorra, Észtország, Izland, Nagy-Britannia, Portugália, Svédország), vagyis a liberálisok által (is) kormányzott országok 43%-a. Hét országban (50%) a balközép-liberális kormányok vannak kormányon. Egy kormány (Finnország) nagykoalíciósnak tekinthető. Tehát megállapítható, hogy nem igaz, miszerint a liberálisok nagyobb

vonzalmat éreznek a baloldal, mint a jobbközép erők iránt – hiszen a jobbközép-liberális és balközép-liberális kormányok között a különbség mindössze 7%, igaz, az utóbbiak javára.

Tehát, bár a liberális pártok jelentősen gyengültek 2013-ban, azonban korai a liberális pártok hanyatlását vizionálni. Ebben az évben Norvégiában és Németországban is kiesett a kormányból a liberális párt, igaz, közben a szeptember 29-i osztrák választásokon két liberális szereplő betört az osztrák politikába (és a Nationalratba). A liberális pártok bukásának víziója magyar közegben leginkább a tudatlanságra vezethető vissza. Ugyanis kényszeresen azonosítják az egykori SZDSZ-t a nyugat-európai és észak-európai liberális pártokkal, holott az utóbbiak teljesen más társadalmi és politikai környezetben tevékenykednek. Hogy a magyar liberális párt hogyan éledhet újjá, az már nem ennek az elemzésnek a tárgya.